

УДК [316.32:004]:340.12

Марчак В. Я. – доктор юридичних наук, професор, заступник голови Апеляційного суду Чернівецької області, м. Чернівці;

Шевчук Р. В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6161-4554>

Формування інформаційного суспільства в Україні: філософсько-правовий аналіз

Рец. на кн.: Кушакова-Костицька Н. В. Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : монографія. Київ : Логос, 2019. 533 с.

Монографію кандидата юридичних наук, професора кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ Наталії Вадимівни Кушакової-Костицької присвячено дослідженню філософсько-правових засад розвитку інформаційного суспільства в Україні. Автор розглянув закономірності, які зумовили стрімкий і невпинний прогрес інформаційно-комунікаційних технологій та їх вплив на філософські, правові, соціальні, економічні, політичні, морально-етичні, культурно-освітні й інші виміри життєдіяльності соціуму.

Увагу в роботі акцентовано на захисті права на отримання достовірної та своєчасної інформації як одного з основоположних прав людини й громадянина.

Актуальність обраної теми, слушно зауважує автор, зумовлена тим, що, попри значну кількість публікацій, питання, пов'язані з дослідженням історичних передумов і послідовності формування інформаційного суспільства з метою виявлення перспективи його трансформації в суспільство знань, досі лишаються недостатньо дослідженими, що знижує рівень філософсько-правової розробленості проблеми, оскільки не можна управляти прийдешнім без усвідомлення минулого, а без ефективного управління прийдешнім неможливо прогнозувати майбутнє.

Теоретичне підґрунтя монографії становили Конституція України та конституції інших країн; національне й іноземне законодавство в галузі інформації; міжнародно-правові акти щодо права на інформацію; спеціальна література з теорії та історії інформаційного права, конституційного й інформаційного права, філософії права та соціальної філософії, інформатики; матеріали Конституційного Суду України, судів загальної юрисдикції, Європейського суду з прав людини.

У цьому контексті наукова новизна дослідження полягає, зокрема, у тому, що в ньому вперше у вітчизняній науці здійснено комплексний аналіз філософсько-правових вимірів у теорії та практиці функціонування інформаційного суспільства, виявлено специфіку означених питань, обґрунтовано пропозиції з удосконалення їх наукового обґрунтування та нормативного регулювання.

Висновки та рекомендації щодо оптимізування філософсько-правових вимірів вітчизняного інформаційного суспільства ґрунтуються на ретельному та змістовному аналізі досвіду не тільки найбільш технологічно розвинутих країн, а й тих, які порівняно нещодавно приєдналися до світового інформаційного простору.

На відміну від сталої практики вітчизняних фахівців в інформаційній галузі, Н. В. Кушакова-Костицька не обмежилася дослідженням організації діяльності «патріархів» інформаційного суспільства із США, Японії, Франції, ФРН та інших технологічно розвинутих країн, а й детально проаналізувала ситуацію в країнах, які щойно долучилися до світового інформаційного простору.

Ретельно було досліджено питання філософського обґрунтування функціонування інформаційного суспільства. У монографії вдало поєднано позиції видатних філософів Античності та Середньовіччя з науковими концепціями та юридичними позиціями сучасних учених і практиків у галузі інформатики Європи, Азії, Африки, Австралії, Південної та Латинської Америки.

Монографічне дослідження містить вступ, п'ять розділів, що мають п'ятнадцять підрозділів, і загальні висновки.

У розділі 1 «Інформаційне суспільство: історіографічна та методологічна база дослідження» висвітлено питання, пов'язані з історичними витоками інформаційного суспільства, що потлумачено як постіндустріальний (інтелектуальний) етап розвитку соціальної організації. Процес утворення цього типу соціальної організації досліджено не тільки в контексті економічних процесів, а й щодо виникнення нових тенденцій у соціальній і духовній сферах.

Розділ 2 «Філософський аналіз концепції інформаційного суспільства» містить результати дослідження з питань співвідношення філософських і технократичних вимірів генезису людської цивілізації.

У розділі 3 «Регіональні та глобальні особливості розвитку інформаційного суспільства» відображено результати вивчення сутності поняття «інформаційне суспільство», яке останніми

роками активно застосовують у всесвітньому вимірі, хоча його гегемоністський характер не пов'язаний з достатньою теоретичною обґрунтованістю в розрізі класичної філософії.

У розділі 4 «Правові та законодавчі засади розвитку інформаційного суспільства» зазначено, що інформаційна епоха, третя після аграрної та індустріальної, є якісно новим періодом у розвитку цивілізації. У цій епосі формується новий сектор економіки – інформаційний, який починає функціонувати поряд з трьома вже наявними (чи класичними): аграрним, промисловим і сферою послуг. Паралельно зі зміною сутності поняття «багатство», появою символічного капіталу – знання, зміною характеру праці, гуманізацією, розширенням участі працівників в управлінні виробництвом неминуче змінюються суспільна мораль, етика, право.

Розділ 5 «Перспективи розвитку інформаційного суспільства в Україні» висвітлює авторські концепції з питань формування ідеї інформаційного суспільства щодо покращення умов життєдіяльності індивідуума, гармонізації його відносин із соціумом, що апіорі передбачає моральність, культуру поведінки та повагу до загальнолюдських цінностей.

На підставі результатів ретельного аналітичного дослідження іноземного досвіду обґрунтовано наукові позиції з ключових питань функціонування вітчизняного інформаційного суспільства та його місця у всесвітньому інформаційному просторі, зокрема:

– визначено поняття, зміст і структуру інформаційного суспільства, його відмінності від суспільства знань;

– висвітлено філософсько-правову сутність інформаційного суспільства в контексті його історичного розвитку;

– досліджено роль інформаційного суспільства в загальнодержавному механізмі захисту конституційних прав людини;

– проаналізовано гарантії реалізації завдань і принципів інформаційної діяльності;

– обґрунтовано необхідність й окреслено напрями правового регулювання інформаційної мережі Інтернет як одного з універсальних сучасних засобів реалізації права на інформацію;

– запропоновано зміни й доповнення до чинного законодавства в цій галузі.

Висновки монографії також містять загальні результати дослідження, до основних з яких належать такі:

– визначено, що особливість інформаційного суспільства полягає в інтеграції науки, філософії, релігії та мистецтва, апогеєм якого має стати розроблення глобальної (світової) ідеології на наднаціональному рівні на зразок етичних кодексів функціонування Інтернету, які регулюють функціонування мережі, визначають правила

поведінки в ній поза державними межами й корелюються зі світоглядним рівнем її користувачів;

– обґрунтовано, що для інформаційного суспільства загалом притаманно створення та переважання етичних норм і кодексів над законодавчо закріпленими нормами поведінки. Що вищим є рівень суспільних моралі та свідомості, то слабшою є потреба в юриспруденції, тобто спостерігається тенденція саморегулювання суспільних відносин, зокрема правовідносин, і на рівні національного інформаційного простору, і на рівні глобальному;

– аргументовано, що, з огляду на інформатизацію суспільства, інтеграцію та диференціацію наукових знань, на межі філософії права, юриспруденції та інформатики виникає нова дуалістична сфера наукового знання – інформаційне право, а також пов'язані з нею нові наукові напрями: інтернет-право, комп'ютерне право, міжнародне право телекомунікацій, правова інформатика.

Водночас у висновках автор акцентує увагу на ознаках утопічності ідеології інформаційного суспільства, які, насамперед, убачаємо в її головному постулаті, відповідно до якого завдяки використанню ІКТ має утворюватися нова парадигма відносин між державою та громадянином, що має ґрунтуватися на принципі комплексного підходу до інтеграції різних галузей знань і сфер діяльності соціуму, з урахуванням інтересів особистості, суспільства й держави, що видається логічним на теоретичному рівні, проте в контексті генезису людської цивілізації є апіорі неможливим для реалізації на практиці.

Таким чином, результати дослідження теорії та практики інформаційного суспільства дали підстави для формулювання висновків щодо необхідності вдосконалення як науково-філософського обґрунтування, так і реформування законодавства, яким врегульована вітчизняна інформаційна діяльність.

Водночас дискусійним, на наш погляд, є визнання утопічною ідеєю подальшої трансформації інформаційного суспільства в суспільство знань, хоча на цьому шляху й справді постають певні економічні, соціологічні та морально-етичні перепони, подолання яких потребує значних зусиль з боку державних структур й інститутів громадянського суспільства, передусім щодо реформування теорії та практики в галузі виховання й освіти.

Попри окремі зауваження, слід констатувати, що монографія виконана на високому науковому рівні, а висновки та пропозиції автора заслуговують на увагу та можуть бути використані для вдосконалення філософсько-правових засад вітчизняного інформаційного суспільства.

Видання розраховане на працівників органів законодавчої, виконавчої та судової влади, місцевого самоврядування, науково-педагогічного складу та здобувачів ступенів вищої освіти.

Marchak V. – Doctor of Law, Professor, Deputy Head of the Court of Appeal of Chernivtsi Region, Chernivtsi, Ukraine;

Shevchuk R. – Ph.D in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6161-4554>

Formation of Information Society in Ukraine: Philosophical and Legal Analyze

Review of the book: Kushakova-Kostytska N. Philosophical and legal framework of information society development in Ukraine : monograph. Kyiv : Lohos, 2019. 533 p.